

TÜRÜK

Uluslararası Dil, Edebiyat

ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

2018, Yıl:6, Sayı:13

Geliş Tarihi: 04.05.2018

Kabul Tarihi: 20.05.2018

Sayfa:64-80

ISSN: 2147-8872

ŞİFĀÜ'L-FUĀD Lİ-HAZRET-I SULṬĀN MURĀD'DAKİ BİTKİ ADLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME*

Osman Özer**
Necla Baluken***

Özet

Yetiştirdiği sayısız bilim adamıyla tıp alanında birçok eser barındıran Türk bilim tarihi, Türkçenin edebiyat ve konuşma dili olmasının yanı sıra, bilim dili olduğunu göstermesi bakımından da önemlidir. Özellikle 14. yüzyıldan başlayarak kaleme alınmış olan tıp metinleri ile 16-17. yüzyıllarda Türk bilim tarihi, oldukça verimli bir döneme girmiştir. Bu dönemde telif ve tercüme birçok eser verilmiştir. Bu eserler tıp adamlarının ilgisini çektiği kadar, dönemin dil özelliklerini tespit etmek, unutulmuş bazı sözcük ve terimleri gün ışığına çıkarmak açısından da dil bilimciler için değer taşır. Anadolu'da yazılan ilk Türkçe tıp yazmaları 14. yüzyıl sonrasına ait olmasına rağmen, tıp alanındaki araştırmalar çok daha eskilere dayanmaktadır. Belirtmek gerekir ki, üzerinde çalışılan eserlerin çoğu 16. yüzyıla kadar olan dönemi kapsamaktadır. 16. yüzyıldan itibaren yazılmış olan eserler üzerinde yapılan çalışmaların ise yeterli olduğu söylenemez. Osmanlı Türkçesi Döneminde dilin ağırlaşması, bunun en önemli nedeni olarak gösterilebilir.

Üzerinde çalıştığımız Şifâü'l-Fuâd li-Hazret-i Sulṭân Murâd adlı eser, 17. yüzyıl Osmanlı Türkçesi dönemine ait bir tıp eseridir. Hem tıp tarihi, hem de dil tarihi açısından değerli bir hazine olan eser, dönemin tıp anlayışını bir hekim ağzından dile getirmekte, dönemin söz varlığını, tıpla ilgili terimlerini ve dil özelliklerini yansıtmaktadır. Bu yönüyle hem tıp alanındaki araştırmacıları, hem de kültür ve dil özellikleri üzerinde çalışan araştırmacıları yakından ilgilendirebilecek bir eserdir.

*Şifau'l-Fuad Li-Hazret-i Sultan Murad (Giriş-İnceleme-Metin) adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

**Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk dili ve Edebiyatı Bölümü, orcid.org/0000-0002-3648-0443, osmanaga@gmail.com

***Öğretmen, 60. Yıl Sağlık Meslek Lisesi orcid.org/0000-0002-7120-7768, neclabaluken@hotmail.com

Tıp alanında yazılmış diğer eserler gibi Şifāü'l-Fuād li-Hazret-i Sultān Murād da, sağlık gibi hemen herkesi ilgilendiren bir alanda yazılmış olmasından dolayı, özellikle günümüzde de ilgi çekebilecek özelliklere sahiptir. Sağlık gibi geniş kapsamlı bir alanı konu edindiği için söz varlığı açısından Türk dili araştırmaları için zengin bir kaynak özelliğindedir.

Anahtar Kelimeler: Şifāü'l-Fuad li-Hazret-i Sultān Murad, Zeynel Abidin bin Halil, Bitki adları söz varlığı, Osmanlı tıbbı.

A RESEARCH ABOUT PLANTS NAMES IN ŞİFĀÜ'L-FUĀD LI-HAZRET-I SULṬĀN MURĀD

Abstract

The history of Turkish science, which contains numerous works of art in the field of medicine with the myriad of scientists it has cultivated, is important not only because Turkic languages are literary and spoken languages, but also because they are scientific languages. Especially in the 16th and 17th centuries, the history of Turkish science has entered into a highly productive period, with the texts of medical texts being taken from the 14th century. In this period, many works of copyright and translation were written. These works are of value to linguists as well as to the interest of physicians/medical scientists, to detect the language characteristics of the period and to bring some forgotten words and terms to daylight. Despite the fact that the first Turkish medical writings written in Anatolia belonged to the end of the 14th century, the researches in the field of medicine are much more ancient. It should be noted that most of the works studied include the period from the start till the 16th century. It is not likely to claim that the studies done on the works written since the 16th century are sufficient. In the Ottoman Turkish period, the diligence of the language can be shown as the most important reason.

The work of Shifāü'l-Fuād li-Hazret-i Sultān Murād on which we have studied is a medical manuscript belonging to the 17th century Ottoman Turkish period. The work, which is a valuable treasure in terms of both medical history and language history, expresses the understanding of medicine from the point of view of a physician in the era, and reflects the vocabulary, the terminology and language characteristics of the period. This is a work that can be closely related to both researchers in medicine and researchers working on cultural and linguistic features.

Like other works written in the field of medicine, Shifāü'l-Fuād li-Hazret-i Sultān Murād also has features that are of particular interest today, as it is written in a field that is of interest to almost everybody, such as health. It is a rich source of resources for Turkish language research in terms of vocabulary, as it covers a wide area such as health.

Keywords: Şifāü'l-Fuad li-Hazret-i Sultān Murad, Zeynel Abidin bin Halil, the names of plants, the Ottoman medicine.

Giriş

Osmanlı Türkçesi dönemi bilimsel eserleri üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Eserlerin kendi dönemleri açısından hem dil alanında hem de bilim olarak araştırılması, elbette önemlidir. 15. yüzyıldan sonraki eserler üzerinde yapılan çalışmaların yeterli olduğu söylenemez.

Şifāü'l-Fuād li-Hazret-i Sultān Murād adlı tıp eseri, 17. yüzyıl tıp bilimini günümüze yansıtması, dönemin dil özelliklerini aktarması ve zengin sözcük hazinesiyle önem taşımaktadır.

Eserin ulaşabildiğimiz nüshaları 84 tür. Bu nüshalardan dördü yurt dışında, sekseni Türkiye kütüphanelerinde yer almaktadır. Nüshalarının çok oluşu, eserin döneminin bilinen önemli bir ürünü olduğunu göstermektedir.

Çalışmamızda kaynak olarak esas aldığımız nüsha, Adana İl Halk Kütüphanesi koleksiyonundan, Milli Kütüphanede bulunan 001104 arşiv numaralı nüshadır. Destek nüshası olarak da, Süleymaniye Kütüphanesindeki Bağdatlı Vehbi koleksiyonunda 01421–001 arşiv numaralı nüshadan yararlanılmıştır.

Eserin Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki Şazeli Tekkesi 149-001 arşiv numaralı nüshası üzerinde, Dumlupınar Üniversitesinde Erdal Aydın tarafından yüksek lisans çalışması yapılmıştır.

“Fatih Darüşşifası Başhekimisi Zeynel Abidin Bin Halil (Ö. 1647) tarafından 1628 yılında yazılmış olan Şifāü'l-Fuād li-Hazret-i Sultān Murād adlı eser; Klasik Osmanlı Türkçesini yansıtmaktadır. On yedi fasıldan oluşan eserde, günlük hayatta kullanılan bitkisel ve hayvansal yiyeceklerin özellikleri, yeme içme prensipleri ile saç uzatıcı ve cinsel gücü artırıcı ilaç terkipleri verilmiştir.” (Bayat, 2003).

Klasik Osmanlı Türkçesiyle yazılmış olan eser, 17. yüzyılın ilk yarısına aittir. Bir tıp metni olmasına bağlı olarak sade, anlaşılır ve sanattan uzak bir dil ve anlatıma sahiptir. Eser diğer Osmanlı tıp metinlerinde olduğu gibi, besmele, Allah'a hamd ve sena, peygamber efendimize ve ashabına salavatlara başlamıştır. Daha sonra yazar kendi ismini belirtmiş, tıp ilminin önemi ve faydasından bahsederek eserin yazılış amacını ortaya koymuştur. Yine yazar çeşitli tıp kitaplarından yararlandığını ve eserini Sultan Murad'a (*IV. Murad*) sunduğunu belirtmiştir:

3a/6- olanlaruñ zübdesini mu'teber olan tıbb 3a/7 kitāblarından iħrāc idüp bu kitāb-ı fāyıkde 3a/8 ve hitāb-ı rāyıkde türķī dilince cem' idüp 3a/9 zübdetü sülāletüs-selātin ve 'umdetü naşāyihil-hevākin 3a/10 olan pādışāh-ı 'azīmüŝ-şān 3a/11 ve 'amimül-iħsān ħazret-i

sultān murād... bu kitāb-ı muhtaşarda zıkr olınan eşyānuḡ aḥkāmını 3b/8 zabt idüp ḥıfz-ı şaḥḥat için me kulāt melbusāta 3b/9 müte ʿalliḡ olan umūrda eḡbbāya mürāc ʿatdan müstaḡnī 3b/10 olalar bu kitāb-ı müsteḡābuḡ süṡūr-ı pür zuḡūrında 3b/11 münderic olan fevāʿidi on yedi faşl üzerine 3b/12 tertīb idüp şifāü'l-fuād li-ḡazret-i sultān 3b/13 murād diyü ad virdüm

On yedi bölümden oluşan eserin her bir bölümüne, fasıl adını vermiştir. Birinci fasılda yemek yemenin kuralları, ikinci fasılda su içmekle ilgili, üçüncü fasıl hububatın faydaları, dördüncü fasıl etin özellikleri ve faydaları, beşinci fasıl av hayvanlarının etlerinin faydaları, altıncı fasıl kuşların etlerinin faydaları, yedinci fasıl balıkların özellikleri ve faydaları, sekizinci fasıl sütün özellikleri ve faydaları, dokuzuncu fasıl taze yemişlerin özellikleri ve faydaları, onuncu fasıl kuru yemişlerin özellikleri ve faydaları, on birinci fasıl bazı sebzelerin faydaları, on ikinci fasıl hoş kokulu taze çiçeklerin özellikleri ve faydaları, on üçüncü fasıl hoş kokulu buhurların özellikleri ve faydaları, on dördüncü fasıl bazı taşların ve mücevherlerin özellikleri ve faydaları, on beşinci fasıl elbiselerin (*kumaşların*) özellikleri ve faydaları, on altıncı fasıl saç ve sakal kıllarına iyi gelen devalar, on yedinci fasıl ise cinsel güce iyi gelen karışımlar ile ilgili bilgileri verilmektedir.

Zeynel Abidin bin Halil

Doğum tarihi bilinmeyen Zeynel Abidin bin Halil, İstanbul Eyüp'te doğmuştur. Yazarın ölüm tarihi ise 1647'dir.

Fatih Darüşşifası başhekimisi olduğunu eserinde belirtmiş, medrese eğitimi görmüş ve müderrislik yapmıştır. Fatih Darüşşifası başhekimliği sırasındaki başarılı çalışmaları ile saray hekimleri arasında yer almıştır. 1638'de hekimbaşı tayin edilmiş olan Zeynel Abidin bin Halil, Galata kadılığı görevini de üstlenmiştir. 1647 yılında hayatını kaybetmiştir. (Bayat, 1999:62).

Yazarın en önemli eseri Şifāü'l-Fuād li-Hazret-i Sultān Murād'dır. Bu eseri dışında, tıpla ilgili Mesāil-i Tıbbiye adında başka bir eseri daha vardır. Ancak bu eser Şifā'ül-Fuād li-Hazret-i Sultān Murād kadar ünlü değildir.

Çalışmamıza kaynaklık eden nüshada geçen bitki adlarının söz varlığı şöyledir:

ʿaḡır-ı ḡarḡā : <Ar. Pire otu, nezle otu (*Anacyclus pyrethrum*). “baʿzılar dirler ki ʿaḡır-ı ḡarḡā ḡarḡūn kökidür ammā ḡalaṡ iderler” 38b/3-4

ʿabher : <Ar. Nergis çiçeği. “ḡazretine ʿabher ihdā eylediler” 42a/1

ada şoḡanı: Zambakgiller familyasından büyük soḡanlı, beyaz çiçekli ve çok yıllık otsu bir bitki (*Urginea maritima*). “biş dirhem ada şoḡanı yigirmi dirhem zanbaḡ yaḡı içinde bişürüp” 59a/11

aḡaç ḡavunu: Turunçgillerden, Akdeniz ülkelerinde yetişen, taç yaprakları mavimsi pembe, küçük bir aḡaç (*Citrus medica*). “ḡazret-i peygamber şallallāhu ʿaleyhi vesellem

ağac kavunına dā'imā nazar iderler idi” 29a/8 ağac kavununun eyüsi gāyet büyük olandur aña süsi dirler 29b/4

alıç: Hünnapgillerden, kırlarda kendiliğinden yetişen, hekimlikte ve boyacılıkta kullanılan, sert odunlu bir ağaç, gövem eriği, geyik diken, akdiken (*Crataegus monogyna*). “iki cins olur bir cinsi kırmızı ve birisi şaru olur şarusını yemek mizacı harāret üzre olanların kuvvet-i cimā'asını tahrik ider alıç tağ yemişlerinden lāyık gıdā yerine yeyüp devā maḥallinde isti'māl eylemek gerekdür” 27b/5

anber: < Ar. Amber, 1. Adabalığın bağırsaklarında toplanan yumuşak, yapışkan ve misk gibi kokan külrengi bir madde. 2. Amber çiçeği, bir tür mimoza. “anber tabi'atı hār-ı yābisdür baḡdādda yerden zift kaynaduğı gibi hind deryāsının dibinden kaynayup çıkar” 43b/10 deryā-yı hindde olan balıklar ka'r-ı deryāda anberi ekl idüp ölürler 44a/2, karını içinde anberi ihrāc idüp cem' iderler 44a/4, “ba'zılar ol balığın yumurdasını anberdür ammā anberün bu nev'i maḡbūl degüldür” 44a/5 “güzel koḡulu ba'zı otlar biter kim anın yaprağı ekl iden ḡazālda misk ḡāşıl olup çiçeğin cem' iden arular içinde anber ḡāşıl olup” 43b/10, “deryā-yı hindün temevvücünden üstünde bir cins şarıca köpük ḡāşıl olur havā laḡif olduğı zamān deryānuḡ kenārına cem' olup şemşek te'şirinden ol maḡallde anber ḡāşıl olur dirler ammā ḡaḡīḡat ḡāl budur ki anberün aşı bilinmemişdür” 44b/4 “eyüsi oldur ki eşhib olur yağlı ola siyāhı yaramazdur ḡāh olur ki balmūmı ve lāden ve zam'ag ve kiric katup ḡile iderler maḡbūl olan anberden vezinde ḡafif olup rengi bozrak olandur anberün koḡusu ḡalbe ve dimāḡa kuvvet virüp kanı ziyāde ider” 44b/9

anison: < Rum. Anason, maydanogillerden bir yıllık otsu bir bitki. “anison zararını def idüp iḡlāḡ ider” 28a/3

arpa: Arpa. Buḡdaygillerden bir bitki; (*Hordeum vulgare*) ve bu bitkinin ekmek ve bira yapımında kullanılan, hayvanlara yem olarak verilen taneleri “arpa tabi'atı bārid yābisdür ḡidāe'ti buḡdaydan azdır arpa etmeḡi ḡābizdur ammā arpa şuyı müleyyindür” 10b/8,

ayva: Ayva; (*Cydonia vulgaris*). “ayvayı çok yemek mayāşıl zahmeti ziyāde ider” 27a/9

bādem : < Far. Badem ağacı ve bu ağacın yaş ya da kuru yenilen yemişi; (*Amygdalus communis*). “acı bādem bögrekdeki olan taşları pāreleyüp pāk ider tāze bādem ḡalīzdür neffāḡdur” 33b/8

baḡ: < Far. Baḡ. Üzüm kütüklerinin dikili bulunduğı toprak parçası. “baḡdan kesüldüğü gibi yenmeye” 23b/10

bān: < Ar. Sorgun ağacı, bey söḡüdü; (*Salix caprea*) “eger miski bān yağıyla ḡarışdurup başa sürseler” 45a/7

bağla: <Ar. Baklagillerden, yurdumuzun her yerinde yetiştirilen, yeşil kabuklu ve taneli bir bitki (*Vicia faba*). “bağla bağlanuñ çiçeğine çok çok bağmak gam ve hüzn getirür” 12b/2

bāzincan: <Ar. Patlıcan;(*Solanum melongena*) “bāzincan çok yemek sevdāyı taḥrīk idüp gam ve hüzn ĩrās ider” 39b/6 “cebrā’il didi ki yā muḥammed bu bir şecerdür ki allāhu te’ālānuñ vaḥdāniyetine cümle otlardan evvel ikrār idüp senüñ nübüvvetüñe daḥı ikrār eylemişdür” 40a/7

benifşe: <Far. Menekşe (*Viola tricolor*). “baş ağrısına benifşe koqlamak fā’ide ider benifşe şarābı dārü’l-cenbe ve” 41b/1

bersiyāh: ? <Ar. “biş dirhem yanmış bersiyāh” 57b/11

beyāz bādem: on dirhem kabuğı çıkmış beyāz bādem 60b/4

beyāz şoğan: “noḥud ve beyāz şoğan ile yeyüp” 60a/6

beyāz günlük otı: “saḥḥ olunmuş beyāz günlük otı koyup” 59a/4

biṭṭīḥ: <Ar. Kavun, karpuz (*Citrullus vulgaris*). ” biṭṭīḥ ile üzümü severdi” 24a/9

biber: <Rum. Biber (*Capsicum annuum*). 39a/4

birinc: <Far. Pirinç (*Oryza sativa*). “birinc ḥarāretde ve bürüdetde mu’tedildür” 10b/11

bostānī : <Far. Sebze bahçesi. “acı marul hendübānuñ bostānīsidür” 36b/2

bögrilce: Börülce, fasulyeye benzer bir bitki (*Vigna sinensis*).”bögrilce üç cins olup kızıl aḳ ve kara olur” /9

budaḳ ağacı: “budaḳ ağacınun yemişi ya’nī lisān-ı şaḡvūr” 61a/8

buğday: Buğdaygillerin örnek bitkisi (*Triticum*). “buğday dānesi virilüp bu senüñ ve evlādınun ḥişşesi ve ḡıdāsıdur didiler” 9b/9

büber: Bkz. biber “büber ṭabī’atı ḥār-ı yābisdür” 46b/2

cevz: <Ar. Ceviz (*Juglans regia*). 47b/3.

cevz-i bevvā: <Ar. Hindistan cevizi (*Myristica fragrans*). 61a/10

cevz-i hindī: <Ar. Hindistan cevizi (*Cocos nucifera*). 47b/6 krş. hendüstān cevzi

cevzü’ṭ-ṭıb: <Ar. Küçük hindistan cevizi. 47a/11

çekirdek: Etlı meyvelerin içinde bir veya birden çok bulunan, çoḡu sert bir kabukla kaplı tohum. ç. 57b/7, 59a/5

çekürdek: Bkz. çekirdek. 23b/8

çiçek: Çiçek. “ḥoş koḡulı tāze çiçekler” 3b/8

çörek otı: Düğün çiçeğigillerden, çiçekleri sapının ucunda bulunan otsu bir bitki, karacaot, çöreotu (*Nigella damascena*). “çörek otını kavurup bir gök bez içinde istişmām eyleseler” 47a/7

dār-ı fülful: <Far. Ar. Karabiberin uzunca bir çeşidi, tarçın tohumu denilen kuyruklu biber (*Piper longum*). 46a/4

dārcīn: <Far. Tarçın, defnegillerden, genellikle Asya'nın güneyinde yetişen ve değişik türleri bulunan bir ağaç (*Cinnamomum*). “dārcīn ma'cūn idüp yeseler” 45b/11

defne: <Rum. Defnegillerden, yaprakları güzel kokulu ve yaz kış yeşil olan bir ağaç, develik (*Laurus nobilis*). defne tohumu 57b/4

demir diken: Toprak üzerinde yatık olarak bulunan, boynuz biçiminde dikenli çiçekleri küçük ve açık sarı renkli bir tür bitki (*Tribulus terrestris*). “demir diken tohumu”

ekşi karatut: “ekşi kara tüt tabī'atı bārid-i raṭibdür” 28b/9

ekşinār : “ekşi nār şafrāyı kaṭ' ider” 25a/10

elma: Elma, gülgillerden, çiçekleri pembe veya beyaz bir ağaç (*Pirus malus*). “ekşi elma nisyān getirür” 26a/8

emrūd: <Far. Armut, gülgillerden, çiçekleri beyaz, Türkiye'nin her yerinde yetişen bir ağaç (*Pirus communis*). 26a/9

enār: <Far. Nargillerden, yaprakları karşılıklı, çiçekleri büyük, koyu kırmızı renkte, küçük bir ağaç (*Punica granatum*). 24b/9, 25a/11.

erik: Gülgillerden, beyaz çiçekli bir ağaç (*Prunus domestica*). 28a/4

eşkinār: Bkz. ekşinār. “eşkinār şarābı içeler”. 47b/11

ezfer: <Ar. Güzel kokulu şey. “misk-i ezferi saḥḥ idüp” 57b/7

fesligān: <Rum. Ballıbabagillerden, Akdeniz ülkelerinde yetişen, yaprakları güzel kokulu, beyaz veya pembe çiçekli, bir yıllık ve otsu bir süs bitkisi, reyhan (*Ocimum basilicum*). 42b/5

finduḳ, fındıḳ: <Ar. Fındık, kayıngillerden, kuzey yarım kürenin ılık yerlerinde ve yurdumuzun genellikle Doğu Karadeniz bölgesinde yetişen, boyu 6-7 metre, yaygın tepeli bir ağaççık (*Corylus avellana*). 10a/2 “finduḳı çok yemek ādemūñ başın aḡrıdup gönlin bulandurur” 34a/9

fisduḳ, fısıḳ : <Ar. Fıstık (*Pistace vera*) “fısıḳ tabī'atı ḥār-ı yābisdür diyār-ı ḥalebde çok olur” 34a/10 “şām fısıḳı didükleri nesnedür cimā'a ziyāde kuvvet getirür” 34b/1

fülful: <Ar. Bkz. dār-ı fülful 46a/4

gül: <Far. Gülgillerin örnek bitkisi, gül (*Rosa*). “gül şuyına batırup kōklamak gerekdür” 41b/6

günlük günlük: Günlük ağacı ve bundan elde edilen zamk (*Boswellia*). “saḥk olunmuş beyāz günlük otı koyup” 59a/4 48a/2

ḥabbetü'l-ḥadrā: <Ar. Sakız ağacı yemişi, sakız ağacı tohumu çekirdeği, çitlenbik (*Pistacia terebenthus*) “şaḳız ağacı yemişi kim aḅa ḥabbetü'l-ḥadrā dirler” 59a/2

ḥabbe³-i sevdā: <Ar. Çörekotu (*Nigella sativa*). “bu ḥabbe³-i sevdā kim taḥḳīken anda her marāzdan ḥalāş için devā vardur” 47a/4

ḥabbü'l-azīz: <Ar. Akdeniz bölgesinde ve Afrika'da yetişen bir ağacın dut kurusu şeklinde ve büyüklüğünde olan tatlı ve yağlı yemişi, buttum (*Pistaica terebinthus*). “ḥabbü'l-azīz ḥabī^catı ḥār-ı yābisdür maḡrib diyārında ve şehrü'l-zülde biter” 35b/4

ḥabbü'ş-şanavber: <Ar. Çam fıstığı ağacı çekirdeği, tohumu. ḥ. 60b/4

ḥabbü'z-zelem: <Ar. Pelelsenk ağacı ve bundan elde edilen yağ (*Commiphora opobalsamum*).ḥ. 60b/7

ḥabūb: <Ar. Hubub, buğday, arpa gibi taneli bitki, tahıl. “eşnāf-ı ḥabūbuḅ ḥabī^catları” 9b/3

ḥanzal: <Ar. Ebuçehil karpuzu da denilen, portakal büyüklüğündeki meyvesi çok acı bir bitki. (*Citrullus colocynthis*). “eger ḥanzalı bu balıḡuḅ yaḡı içinde bişürüp” 19a/10

ḥardal: <Ar. Turpgillerden, 100-150 santimetre yüksekliğinde, sarı çiçekli, deriyi yakıcı nitelikte olan ve tohumu hekimlikte kullanılan, tadı acı ve bir yıllık bir bitki (*Brassica nigra*). “üç dirhem kızıl ḥardal” 57b/11

ḥarīr: <Ar. İpek. “ḥarīr geymek ādemüḅ gevdesinde bit ḥāşıl olmaḡa mānī^c (8) olup” 56a/7

ḥaşḥāş: <Ar. Gelincikgillerden, kapsüllerinden afyon elde edilen, tohumlarından yağ çıkarılan bir yıllık ve otsu bir kültür bitkisi (*Papaver somniferum*). “şarāb-ı ḥaşḥāş (8) anuḅ zararını def^c ider” 30a/7

ḥavlicān: <Far. Zencefilgillerden, aynı adla anılan kök sapları baharat olarak kullanılan güzel kokulu bir bitki (*Galanga officinalis*). 61a/9

ḥavlicān: Bkz. ḥavlicān. 60a/1, 60b/6

ḥāvuc: <Far. Maydanozgillerden, koni biçimindeki etli kökü için sebze olarak yetiştirilen, iki yıllık otsu bir kültür bitkisi, yeregeçen (*Daucus carota*). 60a/2

hendübā: <Ar. Birleşikgillerden, yaprakları haşlanarak salata gibi yenebilen, birkaç yıllık otsu bir bitki, güneğik, karakavuk (*Cichorium endivia*). “acı marul hendübānuḅ bostānīsidür” 36b/2

hıyār: < Ar. Kabakgillerden, uzun, iri meyveli, sürüngen, bir yıllık otsu bir bitki (*Cucumis sativus*). “hıyārı kōklamak ısıdan olan baş ağrısına nāfi^cdür” 32b/4

hindübā: Bkz. hendübā. “dahı hindübāyı zıkr idüp yeyiñ diyü emr buyurdı” 36/b13

hindüstān cevzi: < Ar. Far. Hindistan “hindüstān cevzin çok yemek ādemün gönlin döndürüp yüregini bayıldur” 47b/10 “**hendüstān cevzi**” 60b/6

hurmā: < Ar. Hurma. “kaymak ile hurmāyı severler idi” 22a/12

huşşetül-sa^fleb: < Ar. Dildamak çiçeğinin dibi, salep kökü, tilkitaşağı otu, itkasarı (*Orchis hircina*). 60a/1, 61a/7

ısrırgan: Isırgan otu (*Urtica*). ısrırgan tohumu 60a/2, 61a/8

ıspanak: < Rum. Ispanakgillerden, yapraklarından sebze olarak yararlanılan bir bitki (*Spinacia oleracea*). 38b/4, 38b/5, 4a/2

igde: İğdegillerden, kokulu, sarı çiçekleri olan, çalı biçiminde bir ağaç (*Elaeagnus*). “eger igde yeseler veyāhūd kaynadup şuyın içseler” 32b/11

incir: < Far. Dutgillerden, asıl yurdu Akdeniz kıyıları olan, yaprakları geniş dilimli bir ağaç (*Ficus carica*) “incir çok çok yeyen ādemün göğsinde gevdesinde çibanlar çıkup biti ziyāde olur” 23b/4

kabağ: Kabakgillerden, sürüngen gövdeli, sarı çiçekli, birçok türü olan bir bitki (*Cucurbita*). “bir kimesne kabağ ile mercümeke yese idi” 11b/9

kara nohud: 12b/6

kara tüt: Siyah renkte olan dut (*Morus*). 28b/9

kara bahak: Sam lekesi, abraslık. “leymünun içini kara bahaka sürseler cilde cilā virüp ” 31a/5

kara çörek otı: Düğün çiçeğigillerden, çiçekleri sapının ucunda bulunan otsu bir bitki, karacaot, çöreotu (*Nigella damascena*) 57b/4

karanfil: < Ar. Karanfil (*Eugenia caryophyllata*). 45b/6

karpuz: < Far. Karpuz (*Citrullus vulgaris*) “rāvendi karpuz içinde ısladup içseler istiskāya nāfi^cdür” 32a/11

kavun: Kavun (*Cucum*). “kavun cennet hullelerindendir ve şuyı şifādur tatluluğı kavunı çok yemek ma^cdeⁱ gevşek idüp hayza illetini ihdāş ider” 31/b

keçi boynuzu: Keçi boynuzu ağacı (*Ceratonia siliqua*) “keçi boynuzu tabi^catına ihtilāf vardır” 34b/6

kayısı: < Far. Kayısı (*Prunus armeniaca*). 26b/9

kızılıçık: Kızılıçık gillerden, yaprak açmadan çiçeklenen iri gövdeli bir ağaç (Cornus mas). 28a/8

kızıl hardal: Hint hardalı olarak da bilinen kırmızı hardal. 57b/11

koruk: Koruk, olgunlaşmamış üzüm. “koruk şuyıla” 17a/2

kudret helvâsı : < Ar. Beyaz çiçekli, 20 metre kadar yükselebilen, Kuzeybatı ve Batı Anadolu’da yaygın bir ağaç; türlü bitkilerden, öz sularının kurutulmasıyla elde edilen ve hekimlikte kullanılan macun. 59b/10

kuranfil: Bkz. kıranfil 49b/1, 61a/10

kuş üzümü: Siyah, çok ufak taneli, çekirdeksiz bir tür üzüm. 36a/5

kâfûr: < Ar. Kâfûr ağacından elde edilen, hekimlikte kullanılan, beyaz ve yarı saydam, kolaylıkla parçalanan, güzel kokulu bir madde. 45a/1

kebâbe: < Ar. Kebabe, baharattan karabiberi andıran, tane kuyruklu biber. 60a/1

keçi boynuzu: Baklagillerden, kerestesi marangozlukta, kabukları tabaklıkta abaklıkta kullanılan bir ağaç, harnup (*Ceratonia siliqua*) “aşâsı keçi boynuzu ağacından idi” 35a/9

kerevîz: < Ar. Maydanozgillerden, kökleri ve yaprakları sebze olarak kullanılan kokulu bir bitki (*Apium graveolens*). “ma^çdenevâz bu da^hı kerevîzi^ñ nev^çindendür” 37b/4

keşîrân: < Ar. Geven dikeninden çıkarılan zamk. “ma^çta^hakîni^ñ muşli^hi keşîrândur dimişler” 48a/6

kestâne: < Rum. Kayıngillerden, ılıman iklimlerde yetişen, 25-30 metre kadar boylanabilen, kerestesi doğramacılıkta kullanılan bir orman ağacı (*Castanea sativa*) 35a/10

keten: < Ar. Ketengillerden, çiçekleri mavi renkte ve beş taç yapraklı, lifleri dokumacılıkta kullanılan bir bitki (*Linum usitatissimum*). “keten to^humu veyâ ^hturb içine koyup dikseler” 38b/1

kimmûn: < Ar. Maydanozgillerden, 50 santimetre yüksekliğinde, beyaz veya pembe çiçekli, bir yıllık, güzel kokulu ve otsu bir bitki (*Cuminum cyminum*). “kimmûnı çok isti^çmâl eyleseler” 46b/9

ku^hn: < Ar. Pamuk (*Gossypium*). “pamu^h ile ^harîr muhteli^h oldu^ğiçün ku^hni^ñ dirler” 56b/1

lâden: < Far. Laden otu ve bu otun zift gibi siyah, kokulu olan zamkı (*Citris creticus*). “lâden eriyince kaynadup içine misk ^hatup” 58a/7

lahîne: < Rum. Lahana, turpgillerden, geniş ve kalınca kat kat yaprakları olan, güz ve kış sebzesi olarak yetiştirilen ve birçok türü olan bitki, kelem (*Brassica oleracea*) 38b/9

leffân: < Ar. Ekşi nar, lüffân. 25a/10

leymūn: < Ar. Limon, turuncgillerden, 3-5 metre yüksekliğinde, kışın yapraklarını dökmeyen, beyaz çiçekli bir ağaç (*Citrus limonum*) “eger leymūnuñ içini қара bahақа sūrseler” 31a/5

lisān-ı şağvūr: < Ar. “budak ağacınınuñ yemişi ya^cnī lisān-ı şağvūr” 61a/8

ma^cdanos: < Far. Maydanozgillerden, yenmek için yetiştirilen, 50-80 santimetre uzunluğunda, ufak yeşil ve parçalı yapraklı, hoş kokulu iki yıllık otsu bir bitki (*Petroselinum crispum*). 4a/2

ma^cdenevāz: Bkz. ma^cdanos. m. 37b/4

maḥmūde: < Ar. Çit sarmaşığigillerden, yaprakları ok ucu biçiminde, çiçekleri soluk sarı renkte, 50-100 santimetre boyunda, çok yıllık ve otsu bir bitki (*Convolvulus scammonia*). “maḥmūde қатup” 59a/6

marul: < Rum. Birleşikgillerden, geniş ve uzun olan yeşil yaprakları taze olarak yenilen bir bitki (*Lactuca sativa*). “acı marul hendübānuñ bostānīsīdür” 36b/2

maşṭakī : < Ar. Sakız, sakız ağacından elde edilen bir tür reçine. “maşṭakī sin ile te ile daḥı mestekī luğatdūr” 48a/1, 48a/2

mercümek: < Far. Mercimek, baklagillerden, beyaz çiçekli bir tarım bitkisi (*Lens culinaris*) “mercümek ile қabaқ yemegi severler idi ve daḥı mercümek yeyüñ diyü emr eylediler” 11b/2, 11b/3

mersīn: < Rum. Mersingillerden, Güney ve Batı Anadolu dağlarında yetişen, yaprakları yaz kış yeşil kalan, gıda ve parfüm sanayisinde ham madde olarak kullanılan, meyvesi murt adıyla bilinen, esansı çıkarılan, beyaz çiçekli, güzel kokulu bir ağaç, mersin ağacı, sazak (*Myrtus communis*). “mersīn yağı” 58a/6

misk: < Ar. “ḥuşuşen tuḥfesi misk-i elma didükleridūr” 26a/6 “misk-i. ezferi” 57b/7

nāne: < Ar. Ballıbabagillerden, yaprakları sapsız, çiçekleri beyaz veya menekşe renginde, güzel kokulu, yaprakları baharat olarak kullanılan, çok yıllık ve otsu bir kültür bitkisi (*Mentha piperita*). 39a/11

nār: < Far. Nargillerden, yaprakları karşılıklı, çiçekleri büyük, koyu kırmızı renkte, küçük bir ağaç (*Punica granatum*). ”nār şarābı içeler” 48a/1

naṭaravuz: ? “naṭaravuz ile қarışdurup bahақı olan ādeme” 46b/4

nebāt: < Ar. Nebat, bitki. “nebāt şekeriyile sercelerüñ beynisini қarışdurup” 61b/2

nebātī: < Ar. Bitkisel, bitkiyle ilgili. “bād-ı zehrūñ nebātīdür nebātī olan zehirleri def ider” 53a/8, 53a/8

nohud: <Far. Nohut, baklagillerden, ana yurdu Akdeniz kıyıları olan, birleşik telek yapraklı, çiçekleri sarımtırak renkte, tanesi baklamsı bir bitki (*Cicer arietinum*). “bişmiş nohud āvāzı güzel eyler” 12b/4

nurunbā: Bkz. nurunbād. 46a/9

nurunbād: <Ar. Zurunbad, yabancı zencefil. “nurunbādı çok istiḥmāl kabza zārardır” 46b/1

oğul otı: Oğul otu, ballıbabagillerden, 20-150 santimetre yüksekliğinde, tıpta yapraklarından yararlanılan çok yıllık ve otsu bir bitki, kovan otu, melisa (*Melissa officinalis*). “oğul otunu şerbet idüp içseler” 43a/1

pamuk: Pamuk, ebegümeçigillerden, koza biçimindeki meyvesi üç, dört, beş dilimli olan, sıcak bölgelerde yetişen tarım bitkisi (*Gossypium*).56a/6, 56b/1

pazı: Pazı Ispanakgillerden, yaprakları sebze olarak kullanılan bir bitki, yaban pancarı, yabancı ıspanak (*Beta vulgaris varcicla*). Ispanakgillerden yaprakları sebze olarak kullanılan bir bitki, yaban pancarı, yabancı ıspanak. “pazıyı çok yemek ādemünj karnında namāz-bozı iḥdāş ider” 38b/8

penbe: Bkz. pamuk Pamuk. “penbe içinde hıfz idüp yanlarında az götürürler” 50b/1

penbeli: Pamuklu. p. 55b/8

rāvend: <Far. Karabuğdaygillerden, 1-2 metre yüksekliğinde, büyük yapraklı, beyaz çiçekli, çok yıllık ve otsu bir bitki (*Rheum officinale*). “rāvendi karpuz içinde ışladup içseler” i 32a/11

rāziyāne: <Far. Rezene. Maydanozgillerden, 1-1,5 metre yüksekliğinde, sarı çiçekli, yaprakları iplik biçiminde parçalı, hoş kokulu, baharatlı meyveleri anason gibi yemeklerde ve bazı içkilerde tat verici olarak kullanılan, hekimlikte gaz söktürücü olarak yararlanılan çok yıllık otsu bir bitki (*Foeniculum vulgare*). “rāziyāne tohumı” 28a/2

reyhān: <Ar. Reyhan, fesleğen (*Ocimum basilicum*). “bir kimse reyhān arz eyleseler idi redd eylesün” 42b/8, 42b/9

şāleb: <Ar. Salep otu. ḥuşşetü'l-şāleb 60a/1

şakız: Sakız ağacı, kışın yaprak dökmeyen, siyah küçük üzüm şeklinde meyvesi olan ve sakız adı verilen reçine elde edilen bodur ağaç (*Pistacia lentiscus*). “sakız ağacı. şakız ağacı yemişi kim aña ḥabbetü'l-ḥadrā dirler” 59a/2

şalkım: Üzüm gibi, birçoğu bir sap üzerinde bir arada bulunan meyve Baklagillerden, salkım durumunda mor çiçekler açan ve çoğu asma gibi çardağa sarılan bir tür ağaç ve çiçeği (*Wistaria sinensis*). “şol eliyle üzüm şalkımını tutup sağ eliyle birer dāne yirdi 24a/6

şanavber: <Ar. <Ar. Köknar ağacı ve yemişi; (Pinus pinea). “ḥabbü’ş-şanavber” 60b/4

şandal: <Ar. Sandal ağacı, sandalgillerden, kerestesi sert ve kokulu bir ağaç (*Santalum album*). “şandal şarābı nāfi’dür” 45b/5

şarmısak: **şarmısak** Sarımsak, zambakgillerden, 25-100 santimetre yüksekliğinde, yapraklarında, saplarında ve toprak altındaki soğanında kokulu yağ bulunan bir kültür bitkisi (*Allium sativum*). “şarmısak ṭabī’atı ḥār-ı yābisdür ma’deyi ve ḳalbi kızdırur” 40b/9

şoğan: Soğan, zambakgillerden, yemeklere tat vermek için yumrusu ve yeşil yaprakları kullanılan güzel kokulu bitki (*Allium cepa*). “noḥud ve beyāz (7) şoğan ile yeyüp” 60a/7

şu teresi: Su teresi, turpgillerden, su kenarlarında yetişen, tereye benzeyen, çok yıllık ve otsu bir bitki (*Nasturium officinale*) “şu teresinüñ” 61a/8

şüşām: <Ar. Susam, susamgillerden, sıcak bölgelerde yetişen küçük bir bitki (*Sesamum indicum*) “şüşām ṭabī’atı ḥār-ı yābisdür” 42b/2

şüsen: <Far. Süsen Süsengillerden, yaprakları kılıç biçiminde, çiçekleri iri ve mor renkli, güzel görünüşlü ve kokulu, çok yıllık bir süs bitkisi, susam (*İris germanica*). “şüsenüñ ḳoḥusı ıssıdan ḥāşıl olan baş ağrısına zarar ıder” 42b/3

semiz oti: **Semizotugillerden**, etli ve mayhoş yaprakları sebze olarak yenilen otsu bir bitki, semizot (*Portulaca oleracea*). “semiz otını alup mübārek ayakları üstine şıḳup” 38a/1, 38a/7

sumāk: **sımāk** <Ar. Sumak ağacı ve tohumu, Antep fıstığıgillerden, sıcak bölgelerde yetişen, kabuğu hekimlikte, yaprakları dericilikte kullanılan bir ağaç (*Rhus coriaria*). 29a/2

süsi: Ağaç kavununun büyüğü. “ağac ḳavununuñ eyüsi ḡāyet büyük olandır aña süsi dirler” 29b/5

şām fisduğı: Şam fıstığı. “diyār-ı ḥalebde çok olur şām fisduğı didükleri nesnedür” 34b/1

şān gülü: Şam gülü, fındık gülü, yağ gülü adları da verilen; gül yağı ve suyu elde etmek için Isparta ve Burdur yörelerinde yetiştirilen melez bir gül türü. “ve şān gülü cümlesini iki yüz dirhem” 57b/11

şakākul: <Ar. Yabani havuç, karakök.

şalgām: <Far. Şalgam, Turpgillerden, yumru köklü bir bitki (*Brassica rapa*). “şalgām ṭabī’atı ḥār-ı yābisdür turpdan tiz ḥazm olur” 40b/2

şām fisdığı: <Ar. Antep fıstığı, Antep fıstığıgillerin örnek bitkisi, yurdumuzda Gaziantep ve Siirt bölgelerinde yetişen, 10 metre boya erişebilen, kışın yaprak dökken bir ağaççık, Şam fıstığı (*Pistacia vera*).60b/5

benefşe şarābı: <Ar. Şurup “dārü’l-cenbe ve bögrekde olan ağrıya vü öksürüğe nāfi’dür” 41b/2

şebbūy: <Far. Şebboy, turpgillerden, güzel kokulu, dar yapraklı, değişik renkli çiçekleri olan, çok yıllık ve otsu bir süs bitkisi (*Cheiranthus cheiri*). “şebbūyı dögüp bevāşırı olan ādeme yaķı eyleseler (11) vaca’ımı teskīn idüp bevāşiri def ider” 43a/10

şecer: <Ar. Ağaç.

şeftāli: <Far. Şeftali, gülgillerden, ılıman bölgelerde yetişen, çiçekleri pembe renkli bir ağaç (*Prunus persica*). “şeftāli tabī’atı bārid-i yābisdür” 26b/3

şeker: <Far. Şeker. “kırk dirhem nebāt şekeriyile sercelerün beynisini qarışdurup” 61b/2

tağ yemişi: Dağ yemişleri. “tağ yemişlerinden lāyık gidā yerine yeyüp” 27b/5

tarhūn: tarhūn Ar. Tuzla otu, hekimlikte kullanılan ıtırılı bir bitki, (*Artemisia dracunculus*). “ba’zılar dirler ki ‘aķır-ķarhā tarhūn kökidür ammā galať iderler”38b/3

tatlı kavun: tatlı kavun Tatlı, acı olmayan. “tatlı kavun ile bal cem’ olmak” 7a/7 “ğāyet tatlı kavunun tabī’atı harārete māyildür” 31b/1

turb: turp <Far. Turp. Turpgillerden, yaprakları tüylü, çiçekleri beyaz, sarı, mor renkli bir bitki (*Raphanus sativus*). 38b/2 t. tohumı 61a/9

turunc: turunc <Far. Turunçgillerden, bütün Akdeniz ülkelerinde yetişen, kışın yaprağını dökmeyen bir ağaç, narenc (*Citrus aurantium amara*). “eger turunc kabuğını şovukdan ağrıyan dişün üstine ķosalar ağrısını sākin ider” 30a/10

tut: Dut. (Morus). “tut beyāzımun tabī’atı incīr tabī’atına yaķındur” 28b/7, 28b/9

tere: <Far. Tere, marul maydanoz benzeri yeşil sebzeler. Yaprakları salata olarak yenen baharlı bir bitki (*Lepidium sativum*). “şu teresinün tohumı” 61a/8

tohum: <Far. Tohum, bitkilerde dölleme sonunda yumurtacıktan oluşun ve yeni bir bitki oluşmasını sağlayan tane.

tuffāh: <Ar. Elma (*Pirus malus*).

ūd: <Ar. Ağaç, öd ağacı. 28a/3, 43b/3, 43b/8, 57b/5

ūd-ı hindī: <Ar. Hint ağacı. 28a/3, 57b/5

unnāb: <Ar. Hünnap, kızıl iğde, üvez ağacı. 35b/9

üzüm: üzüm Üzüm.

vişne: < Bulg. Vişne. Gülgillerden, dalları kırmızımtırak, çiçekleri beyaz renkte, kiraza benzer bir ağaç (*Cerasus vulgaris*) 28b/3

yâsemîn: yâsemên < Far. Yasemin, beyaz veya sarı renkli, bazen pembe çiçek açan bir ağaç ve bu ağaççığın güzel kokulu çiçeği (*Jasminum*). y. + i 41b/5

yaprağ(ğ): Yaprak. “baʿzı otlar biter kim anuñ yaprağı ekl iden” 44a/9

yarpuz: Yarpuz, nane türünden, kısa saplı, az veya çok tüylü, güzel kokulu bir bitki (*Mentha pulegium*). 39a/5, 46b/2

zamʿağ : < Ar. Zamk ağacı; ağaçların kabuklarından sızarak donan, eriyiği yapıştırıcı olarak kullanılan, renksiz veya sarı kırmızımtırak renkte madde. 44b/8

zaʿfirân: < Ar. Safran (*Crocus sativus*). “zaʿfirân zararını def ider” 19a/2, 60b/5, 61a/10

zanbağ(ğ): < Ar. Zambak. (*Lilium candidum*). zanbağ tabîʿatı hâr-ı yâbisdür zanbağ yusalar yüzde olan lekeleri gidüp yüze cilâ virür zanbağınun çoşusu dimâğda olan fuzûlı taḥlîl idüp dimâğı pāk” 42a/11, 42a/11, 59b/1

zencebîl: < Ar. Zencefil (*Zingiber officinale*). 46a/6, 61a/10

zencebilüʿl-ʿarż: < Ar. Havuç. “hâvuc tabîʿatı muʿtedildür ḥarârete ḥarîbdür eṭibbâ buña zencebilüʿl-ʿarż dirler” 40b/5

zerdâli: < Far. Zerdali, sarı erik (*Armeniaca vulgaris*). “ḳayısı tabîʿatı bârid-i raṭîbdür zerdâlinün ṭatlısıdır” 26b/10

zerrîn-ḳadeḥ: < Far. Ar. Nergis çiçeği (*Narcissus*). “baraşdan bir eşer vardır anı bir nesne kesmez illâ zerrîn-ḳadeḥ keser” . 41b/10, 41b/6, 42a/7, 42a/9

zeyt: < Ar. Zeytin “bişmezden evvel zeyt yağıla yağlayup” 17b/5

zeytün: < Ar. Zeytin. (*Olea europaea*). “zeytün şol zeytün kim andan yağ çıkarurlar” 33a/8, 33a/8

zift: < Ar. Zift, karasakız. 43b/11

SONUÇ

Günümüz Türkiye Türkçesinde yazı diline girmemiş çok sayıda bitki adının bulunduğu bilinmektedir (Küçüker-Yıldız, 2016: 30). Bu alandaki terimlerin çokluğu, hemen her yörede aynı bitkinin farklı kelimelerle adlandırılmasından kaynaklanmaktadır. Bunların gerek derlenmesi gerekse karşılıklarının doğru bir biçimde belirtilmesi bu alandaki çalışmaların en önemli güçlüğüdür (Şahin, 2007: 571).

Şifâüʿl-Fuâd li-Hazret-i Sultân Murâd'ın dört tane yurt dışı ve 80 tane yurt içinde olmak üzere toplamda 84 nüshası bulunmaktadır. Nüshalarının çok oluşu, eserin döneminin

bilinen önemli bir eseri olduğunu ortaya koymaktadır. Edebi bir kaygı gözetmeksizin yazılan bu eser halkın dilini yansıtması bakımından önemlidir.

Söz varlığı açısından zengin olan Şifâü'l-Fuâd li-Hazret-i Sultân Murâd hastalık isimlerine ait çok sayıda kelimeyi de bünyesinde barındırmaktadır.

Bu çalışmamızla, döneminin tıp anlayışı ve halk tıbbıyla ilgili değerli bilgiler içermesi bakımından ve Türkçe tıp terimlerini bize kadar ulaştırması yönünden önem taşıyan Şifâü'l-Fuâd tanıtılmıştır.

Eserdeki bitki adlarının birçoğu Arapça ve Farsça eş anlamlılarıyla beraber bir arada kullanılmıştır. Dönemin benzer eserleri taranarak bitki adlarının ne kadar kullanıldığı ve bunların hangi hastalığın tedavisinde kullanıldığı belirlenmelidir.

Bu eserlerin incelenip dil varlığının ortaya konulması Türk dili, Türk tıbbı, Türk halk hekimliği ve Türk kültürü gibi pek çok alana katkıda bulunacağı muhakkaktır.

Şifâü'l-Fuâd'da yer alan 169 bitki adının kökenlerine göre sayısal dağılımı şu şekildedir. Türkçe 52 (*Bu kelimelerin 26 tanesi bileşik kelimelerden oluşmuştur.*), Arapça 73, Farsça 34, Rumca 9 Bulgarca 1.

KAYNAKÇA

- Adivar, A. Adnan (1991), *Osmanlı Türklerinde İlim*, Remzi Yayınları, İstanbul.
- Bayat, Ali Haydar (1999), *Osmanlı Devletinde Hekimbaşılık Kurumu ve Hekimbaşılar*, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- Bayat, Ali Haydar (2003), *Tıp Tarihi*, Sade Matbaa, İzmir.
- Bayat, Ali Haydar (2010), *Tıp Tarihi*, Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği Yayını, İstanbul.
- Baytop, Turhan (2007), *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, TDK Yayınları Ankara.
- Baluken, Necla (2016), *Şifâü'l-Fuâd li-Hazret-i Sultân Murâd Giriş-Metin-Dizin*, Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bingöl.
- Canpolat, Mustafa, Zafer Önler (2007), *İshâk bin Murâd, Edviye-i Müfrede*, TDK Yayınları, Ankara.
- Devellioğlu, Ferit (2005), *Osmanlıca-Türkçe Lügat*, Aydın Yayınları, Ankara.
- Küçüker, Paki (2010), *Mücerrebname*, Kültür Ajans Yayınları, Ankara.
- Küçüker, Paki (1994), *Yadigâr-ı İbn-i Şerif, Giriş-Metin-Dizin*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.
- Küçüker, Paki (2010). *Lügat-i Müşkilât-ı Eczâ'da Türkçe Bitki Adları*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3/11, syf. 401-415.

- Küçüker, Paki ve Yıldız, Yasemin, (2016), Tercüme-i Müfredât-i İbn-i Baytar'daki (1b-150a) bitki adları üzerine bir inceleme *The Journal of Academic Social Science Studies* Number 44, p.13-32 Spring.
- Önler, Zafer (1988), “14-15. Yüzyıl Türkçe Tıp Kitaplarındaki Bitki Adları Üzerine”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S.52, s.53-63.
- Önler, Zafer (1998), “14.-15. Yüzyıl Türkçe Tıp Metinlerinin Dili ve Söz Varlığı”, *Kebikeç*, Ankara.
- Önler, Zafer (2000), *Revna-ı Bustan*, TDK Yayınları, Ankara.
- Özer, Osman (1995), Ahmedi, *Tervihü'l-Ervah, Giriş-Metin-Dizin*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.
- Steingass, Francis Joseph (1992), *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, Asian Educational Services.
- Şahin, Hatice (2007), *Müntehib Dil Özellikleri- Metin- Dizin- Tıpkı Basım*, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa.
- Şahin, Hatice (2007). Câmî'ü'l-Fürs Örneğinde XVI. Yüzyıl Bitki İsimleri, *Turkish Studies*, Volume 2/2, p.570-602, s. 571, Spring 2007.